

Papp Bendegúz¹

Katasztrófadiplomáciai esettanulmány – Egy lehetséges módszertani keretrendszer

[DOI 10.17047/Hadtud.2022.32.E.154](https://doi.org/10.17047/Hadtud.2022.32.E.154)

A katasztrófadiplomácia egy meglehetősen új tudományterület, amely a katasztrófaesemények nemzetközi politikai hatásaival foglalkozik. Fiatal diszciplína lévén még nincs kiforrott kutatási módszertana, amely egységes sorvezetőként szolgálna: minden kutató saját metodika által közelít az általa vizsgált jelenséghez. Jelen tanulmány arra vállalkozik, hogy egy lehetséges elemzési szempontrendszer összeállításával hozzájáruljon a katasztrófadiplomáciai esettanulmányok egységes keretbe rendezéséhez. Ennek kapcsán feltárja a korábbi nemzetközi kutatásokban használt komplex adaptív rendszerek (CAS) módszerét, amely négy tulajdonságon és három mechanizmuson keresztül rajzolja fel az államok közötti folyamatokat katasztrófa előtt, alatt és után. A tanulmány végül az esettanulmányok alábbi struktúra szerinti felépítését javasolja: (1) katasztrófaesemény körülményei, (2) katasztrófakezelés, (3) katasztrófadiplomáciai folyamatok CAS-módszer szerinti elemzése.

Kulcsszavak: katasztrófadiplomácia, esettanulmány, CAS-módszertan, komplex adaptív rendszerek

Disaster diplomacy case study – A possible methodological framework

Disaster diplomacy is a fairly new field of study that deals with the international political effects of disaster events. Being a recent discipline, it does not yet have a unified methodological framework: each researcher has his/her own methodological approach. The present study undertakes to contribute to a coherent framework of disaster diplomacy case studies by developing a possible set of analytical criteria. In this context, the research explores the method of complex adaptive systems (CAS) used in previous international literature, which draws the formation of interstate relations during a catastrophe through four properties and three mechanisms. Finally, the study proposes the structure of case studies according to the following structure: (1) disaster event circumstances, (2) disaster management, (3) analysis of disaster diplomacy process according to the CAS method.

Keywords: disaster diplomacy, case study, CAS method, complex adaptive systems

Bevezetés

A katasztrófák nemzetközi kapcsolatokra gyakorolt hatásai egyidősek az emberi történelemmel – az ilyen események nagyban befolyásolták az ókori civilizációk belső és külső békéjét, egymás közötti konfliktusait. Bár mind a katasztrófák, mind a nemzetközi politikai kapcsolatok világa rendkívül régre visszanyúlik, a kettő közötti összefüggések csak a 20. század végén váltak tudományos vizsgálat tárgyává. A jelenség és az azt kutató diszciplína is az új évezred elején kapta meg saját elnevezését: ez a katasztrófadiplomácia.

A katasztrófadiplomácia a katasztrófák és a katasztrófavédelem nemzetközi kapcsolatokra gyakorolt hatását vizsgálja, bár új diszciplína lévén viszonylag kevés elemzés

¹ Pázmány Péter Katolikus Egyetem, Modern Kelet-Ázsia Kutatócsoport – Pázmány Péter Catholic University, Modern East Asia Research Group
e-mail: papp.bend@gmail.com; <https://orcid.org/0000-0001-8905-8361>

készült ilyen témában. Magyarországon több publikáció jelent meg a katasztrófavédelemről, többségük szervezeti², elhárítási³ és képzési⁴ témában. Ezen kívül számos polgári védelmi⁵ tűzvédelmi⁶ és iparbiztonsági⁷ írás is készült, habár ezek a kutatások a katasztrófadiplomáciai kérdéskört kevésbé érintik.⁸ Ahhoz, hogy ebben a tudományágban több elemzés születhessen, szükséges kialakítani a kutatáshoz tartozó módszertan alapköveit.

Jelen tanulmányban arra vállalkozom, hogy megalkossak egy lehetséges szempontrendszert a katasztrófadiplomáciai folyamatok egységes módszertani keret szerinti elemzéséhez. Ehhez a célhoz egy, a katasztrófatudományban széles körűen használt kvalitatív elemzési technikát, az esettanulmányt választom. Egy katasztrófadiplomáciai esettanulmány egy adott katasztrófaesemény hatásait vizsgálja egy vagy több állam politikai kontextusában. Ennek végrehajtásához azonban elengedhetetlen megfelelő kutatási elemeket, változókat illeszteni, melyhez a komplex adaptív rendszerek (complex adaptive systems; CAS) szempontrendszere jelent egy lehetséges módszert. Kutatásomban ez alapján határozok meg egy esettanulmányi struktúrát, amely mindenfajta katasztrófaesemény feldolgozására alkalmas.

A tanulmányban először szükségesnek tartottam definiálni magát a kutatás alapfogalmát, a katasztrófadiplomáciát, annak rövid elméleti háttérével, a legfontosabb kutatóival és segédtudományaival együtt. Ezután a diszciplína módszertanát megalapozó elmélettel folytatom, ahol bemutatom a lehetséges kutatásfajtákat. A következő szakaszban részletezem a CAS-módszertant, annak változóit (négy tulajdonság és három mechanizmus) katasztrófavédelmi relevanciájukkal együtt. Végül a kutatás tapasztalatai alapján felrajzolom a katasztrófadiplomáciai esettanulmányok egy lehetséges struktúráját és módszertani keretrendszerét.

A katasztrófadiplomácia elméleti háttere

Közismert, hogy egy katasztrófának messzesemenő politikai hatásai vannak, elég csak az aszály miatt leáldozott maja civilizációra⁹, vagy az 1923-as kantói földrengés következtében megsemmisült Tokióra gondolni. Az viszont, hogy maga a katasztrófa is politikai jelenség lenne, egy meglehetősen új gondolat. Feria-Miranda¹⁰ szerint a 20. században a politikai vezetés világszerte felismerte, hogy a veszélyhelyzetek kezelése és a katasztrófavédelem jelentősége hirtelen megnőtt, és így a katasztrófák menedzselését is a politikai gyakorlat részévé alakították át. Ezáltal a katasztrófavédelmi folyamatok nemcsak a szakma

² Ambrusz, Endrődi és Pellérdi 2016.

³ Kátai-Urbán, Teknős 2014.

⁴ Dobor 2017; Kuti 2015.

⁵ Teknős, Csepregi és Endrődi 2014.

⁶ Restás, Pántya és Horváth 2015.

⁷ Bognár et al. 2013.

⁸ Papp 2020.

⁹ Haug 2003, 1734.

¹⁰ Feria-Miranda 1994, 249.

feladatkörébe tartoztak, hanem a politikai döntéshozatal is egyre nagyobb hangsúlyt fektetett rájuk.

A katasztrófadiplomácia egy meglehetősen új tudományterület, amelynek alapfeltevése nagyon egyszerűen megfogalmazható: a katasztrófavédelem fejleszti a regionális kapcsolatokat és elősegíti a politikai együttműködést is.¹¹ Ez a rövid, a tudományos közösség által könnyen belátható tétel azonban magyarázatra, sőt, kiegészítésre szorul.

A katasztrófadiplomácia mint jelenség története egyidős az emberiséggel, ugyanis a katasztrófák mindig is nagyban befolyásolták a különböző embercsoportok életét, ezáltal a közöttük kialakult kapcsolatokat is.¹² A jelenség modernkori történelme azonban csak a 20. század elejére nyúlik vissza, ekkor kezdtek különböző katasztrófaesemények ténylegesen hatni a nemzetközi kapcsolatokra, főként a fejlett nyugati országokban.¹³ A tudományág azonban lényegesen később alakult ki, ahogyan maga a katasztrófatudomány is egy meglehetősen új tudományterületnek mondható. Az első, a katasztrófák politikai hatásait megemlítő írások¹⁴ általában csak érintették a politikai dimenziót, és annak csak egy kis metszetére korlátozódtak. A második generáció tagjai¹⁵ már kiterjedtebb elemzést végeztek, illetve esettanulmányaik is igyekeztek a teljes politikai dimenziót vizsgálni. Ilan Kelman¹⁶ számít ma ennek a még mindig kevésbé tárgyalt tudományterület legelismertebb kutatójának, ő alkotta meg magát a *katasztrófadiplomácia* kifejezést is.

Kelman¹⁷ szerint minden, katasztrófákkal és katasztrófavédelemmel kapcsolatos nemzetek közötti tevékenység a katasztrófadiplomácia részét képezi. Werker¹⁸ azt állítja, hogy a katasztrófák a szemben álló feleket – ha rövidebb időre is, de – közelebb hozza. Ezt az állítást azonban cáfolja az a tény, hogy katasztrófák esetén, ha az érintett államok közötti viszony hűvös, információ-visszatartással, sőt, az esemény után a másik fél hibáztatásával még rosszabbra is fordulhat a viszony. (Ez történt például India, Kína és Nepál között a 2017-es áradások kapcsán.¹⁹) A katasztrófadiplomácia tehát inkább csak egy lehetőség arra, hogy a katasztrófát vagy a kockázatot elszenvedő felek kapcsolatait szorosabbra fűzze, de nem magától értetődő, hogy általa az államok közelebb kerüljenek egymáshoz.

A nemzetközi katasztrófavédelem diplomáciai hatásai általában rövid távúak, ritkán látszanak a következmények egy évtizeden túl, egy veszélyhelyzetnek ennél hosszabb távú politikai hatása nem jellemző.²⁰ Továbbá meg kell említeni, hogy a katasztrófadiplomácia és minden nemzetközi katasztrófavédelmi tevékenység több szinten, nem csak a kormányzati

¹¹ Petz 2014, 35.

¹² Keys 2002.

¹³ Olson, Gawronski 2010.

¹⁴ Clifford 1956; Glantz 1976; Quarantelli, Dynes 1976.

¹⁵ Lewis 1999; Nel, Righatrs 2008; Olson, Drury 1997; de Boer, Sanders 2005.

¹⁶ Kelman 2007a; Kelman 2012; Kelman 2018.

¹⁷ Kelman 2012, 12–13.

¹⁸ Werker 2010, 3.

¹⁹ Adhikari 2017.

²⁰ Kelman 2012, 140.

kapcsolatok szintjén fejt ki hatást.²¹ Mivel a nemzetközi katasztrófavédelemben is számos aktor részt vesz a kormányzati szinten kívül, ezen aktorok mindegyike más-más téren tevékenykedik, így a katasztrófavédelem összehatása is minden dimenziót érint: az államközi politikai, kulturális, környezeti, a társadalmi szerveződések, sőt, az egyének közötti kapcsolatokat is. A nemzetközi együttműködések szereplőit Coppola²² az alábbiakban határozza meg:

- (1) áldozatok;
- (2) helyi elsődleges beavatkozók;
- (3) az érintett országok kormányai;
- (4) egyéb országok kormányai;
- (5) nemzetközi szervezetek;
- (6) nemzetközi pénzügyi intézmények;
- (7) regionális szervezetek és együttműködések;
- (8) nonprofit szervezetek;
- (9) üzleti és ipari magánszervezetek;
- (10) helyi és regionális donorok.

A fenti felsorolást még két elemmel szükséges kiegészíteni. Meglátásom szerint Coppola elmélete helyes, azonban a politikai színteret nem szabad csak a kormányra – (3) és (4) pontokra – szűkíteni; mind az érintett államok, mind egyéb részt vevő államok politikai szintje részt vesz/vehet a katasztrófavédelemben, nem csupán a kormány képviselői. Másrésztől fontos megemlíteni, hogy az ENSZ iránymutatásai²³ szerint katonai és egyéb fegyveres erők alkalmazása bár megengedett a nemzetközi együttműködésekben, azokat a legutolsó esetben szabad csak használni, a lehető legkisebb mértékben.

Korábbi katasztrófadiplomáciai vizsgálatok az alábbi kategóriákra oszthatók:

- (1) elméleti összefoglaló a tudományterületről²⁴;
- (2) egy katasztrófatípus általános hatásai (erre jó példa Kelman fejtegetése a szélsőséges időjárási eseményekről²⁵);
- (3) egy konkrét katasztrófaesemény diplomáciai hatása (például a 2004-es cunami hatásai Srí Lankán²⁶ vagy az 1991-es Pinatubo-vulkán kitörése²⁷);

²¹ Uo., 105.

²² Coppola 2015, 14.

²³ UNOCHA 2007.

²⁴ Pl.: Papp, Pal 2021.

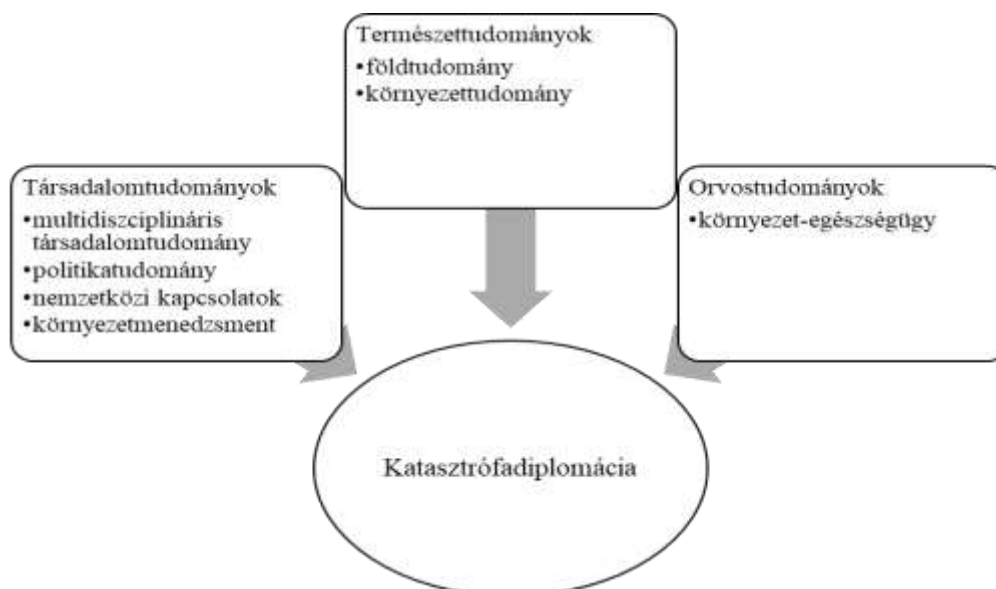
²⁵ Kelman 2007b.

²⁶ Klitzsch 2014.

²⁷ Orillos, Gaillard és Kelman 2009.

(4) egy földrajzi egység katasztrófadiplomáciai helyzetének ismertetése (pl.: USA és Kuba közötti kapcsolatok esetében²⁸). Utóbbi, földrajzi egységekre fókuszáló elemzések meglehetősen ritkák,²⁹ és nem is egy egész térségre, pusztán két állam kapcsolatára vagy egy szubnacionális régióra értelmezhetők³⁰.

Korábbi, a tudományágról készült tudományometriai elemzések³¹ arra jutottak, hogy a tudományos diskurzus elsősorban folyóiratokban történik szakcikkek és review-k formájában, ahol a legtöbb cikk megjelenése a 2010-es évekre tehető. Új tudományterületről lévén szó, csupán néhány szerző publikál a témában, a legmeghatározóbb tudósa pedig a norvég Ilan Kelman, aki magát a „katasztrófadiplomácia” kifejezést is megalkotta. A témában megjelent cikkek típusa vegyesen természet- (döntően föld- és környezettudomány) és társadalomtudományi (politikatudomány, nemzetközi kapcsolatok, környezetmenedzsment), elenyésző mértékben orvostudományi (főképp környezet-egészségügyi). A szerzők többsége egészségügyi szakember (orvos, pszichológus), geográfus és nemzetközikapcsolatok-szakértő. A cikkeket közlő folyóiratok meghatározóan multidiszciplináris, sok ágat felölelő társadalomtudományi lapok, néhány természettudományi és egészségügyi fókusszal. Ez alapján elmondható, hogy a katasztrófadiplomácia alapvetően három nagy tudományterülethez is kapcsolódik, ezek a társadalomtudományok (multidiszciplináris társadalomtudomány, politikatudomány, nemzetközi kapcsolatok, környezetmenedzsment), a természettudományok (föld- és környezettudomány) és az orvostudományok (környezet-egészségügy) (1. ábra).

1. ábra

A katasztrófadiplomácia tudomány-rendszertani besorolása

(Forrás: Papp 2020, 46.)

²⁸ Glantz 2000.

²⁹ Papp, Pal 2021.

³⁰ Gaillard, Clavé és Kelman 2008.

³¹ Papp, Pal 2021.

A katasztrófadiplomáciai módszertant megalapozó elméleti keretrendszer

A katasztrófadiplomácia új diszciplína létrejött több összefoglaló elméleti munkán nyugszik³². Ezt az elméleti alapot néhány esettanulmány erősíti, amelyek esemény,³³ terület,³⁴ illetve egyéb³⁵ szempont szerint elemzik a tudományág egy részterületét. A katasztrófadiplomáciai módszertant az egységes keret kidolgozására csupán néhány kísérlet történt³⁶ és jelenleg sincs egységes, általánosan elfogadott metodológia. A katasztrófatudományban alkalmazott módszerek rendkívül sokfélék, három nagy kategóriájuk: kvantitatív, kvalitatív, illetve formális.

A kvantitatív módszertani keretek³⁷ számszerűsített adatok elemzésére alkalmasak: a katasztrófadiplomáciában általában a katasztrófák számának és a regionális belső konfliktusok számának összefüggéseit elemzik. Ennek a módszernek alapvetően két nagy hátránya van: (1) a regionális együttműködés sikeressége inkább a külső konfliktusok hiányában nyilvánul meg, illetve (2) a katasztrófák száma önmagában nem elég reprezentatív más tényezőkkel (pl.: halálos áldozatok, érintettek száma, gazdasági kár) szemben.³⁸ Ennek egyik okaként valószínűsíthető, hogy kvantitatív kutatások nem alkalmasak részletes összefüggések és a konfliktusok gyakoriságának megállapítására, sokkal inkább alkalmasak új változók azonosítására, összetett alkalmi kapcsolatok kezelésére, valamint történelmi magyarázatok kidolgozására és tesztelésére.³⁹

A kvalitatív módszertan ezzel szemben minőségi elemzést végez, eredendően egy feltáró kutatás, általában kis mintán alapul. A szociológiában a leggyakrabban használt kvalitatív módszer az interjú, a fókuszcsoport és a megfigyelés. A katasztrófadiplomáciában azonban az esettanulmány a leggyakoribb kvalitatív technika, mely egy adott katasztrófaeseményt vizsgál egy adott kontextusban, annak körülményeivel, a védekezéssel és a diplomáciai folyamatokkal együtt. Ami a forrásokat illeti, az esettanulmányokban leggyakrabban alkalmazott hat forrástípus az alábbi: dokumentum (jogi egyezmények, jogszabályok, jelentések, egyéb publikációk), archivált adat (kutatási eredmények, szervezeti feljegyzések, térképek, táblázatok, felmérések eredményei stb.), interjú (az együttműködés valamelyik szintjén dolgozó szakemberrel), közvetlen megfigyelés, résztvevő-megfigyelés.⁴⁰

Meg kell említeni a szintén a társadalomtudományokból „kölszöngött” egyéb kereteket, ezek az ún. *formális módszerek* (angolul *formal method*). Ennek a kifejezésnek a magyar szakirodalomban nincs egységes fordítása, többnyire más tudományágak által alkalmazott metodikákat értenek alatta, mint például a matematikából adaptált játékelmélet vagy a közgazdaságban használt mikroökonómia. Önmagában a formális módszer nem alkalmazható,

³² Kelman 2007; Kelman 2018; Hannigan 2012; Nelson 2010; Olson 2000.

³³ Orillos, Gaillard és Kelman 2009; Gaillard, Clavé és Kelman 2008; Kelman 2007a.

³⁴ Mavrogenis, Kelman 2013; Rum 2016; Glantz 2000; Petz 2014; Ganapati, Kelman és Koukis 2010; Glantz 1977.

³⁵ Whittaker 2018; Field, Kelman 2018.

³⁶ Comfort 2000.

³⁷ Nel, Rightars 2008, Brancati 2007; Buhaug 2010; Bhavnani 2006.

³⁸ Papp 2019.

³⁹ Bennett 2004, 46.

⁴⁰ Marshall, Miles 2014.

azokat vagy kvalitatív vagy kvantitatív elemzésekhez kell kötni,⁴¹ ilyen jellegű keretrendszer a következő fejezetben részletezett komplex adaptív rendszerek szempontrendszerére.

A komplex adaptív rendszerek módszertana

A complex adaptive systems (CAS) társadalomtudományi metódus Holland⁴² nevéhez fűződik, alapvetően bármilyen összetett rendszer (pl.: szervezet, emberi csoportok, stb.) vizsgálatánál alkalmazható, mind a természet- és társadalomtudományokban, a gazdaságban és az informatikában is. A már létező keretrendszert Comfort⁴³ adaptálta a katasztrófadiplomácia számára, illetve Kelman⁴⁴ bővítette ki további szempontokkal. A fogalmi modell fókuszpontja a társadalmi, gazdasági és politikai állapotok közötti átmenet, a folyamatos változás tényére koncentrál. Felismeri hogy a társadalmi rendszerek különböző szinteken mind összefüggenek a környezettel való folyamatos kölcsönhatás, az állandó tanulás és fejlődés miatt.

A CAS-módszer szakirodalmában alapvetően két fő problémakörrel foglalkozik: (1) az általános komplex rendszerek körülményeivel és (2) a működést meghatározó tulajdonságokkal és mechanizmusokkal.⁴⁵ Az adaptált modellnek négy tulajdonságát (*nonlinearitás, diverzitás, flow, aggregáció*) és három mechanizmusát (*társítás, belső modell, alkotóelemek*) különbözteti meg (

). Ezeknek a terminusoknak, mivel a katasztrófadiplomácia szakkifejezései még meglehetősen újak, nem létezik magyar fordításuk. A későbbi félreértéseket elkerülve a kifejezéseket csak néhány esetben ajánlott fordítani, inkább egyfajta magyarosítás lenne a célravezetőbb, mivel vagy lefordíthatatlan az angol szakszó (pl.: *flow*) vagy a fordítással összekeverhető lenne más, már létező magyar kifejezés esetén (pl.: a *diversity* szó *diverzitás* megfelelője helyett a *sokszínűség*et alkalmazva).

1. táblázat

A CAS-módszer változói, a kifejezések mellett zárójelben az angol megfelelőjük.

(Készítette a szerző)

Tulajdonságok	Mechanizmusok
nonlinearitás (<i>non-linearity</i>)	társítás (<i>tagging</i>)
diverzitás (<i>diversity</i>)	belső modell (<i>internal modell</i>)
flow (<i>flow</i>)	alkotóelemek (<i>building blocks</i>)
aggregáció (<i>aggregation</i>)	

⁴¹ Bennett 2004, 54.

⁴² Holland 1995.

⁴³ Comfort 2000.

⁴⁴ Kelman 2012.

⁴⁵ Comfort 2000, 280.

A CAS-keretrendszerben nevesített tulajdonságok:

A *nonlinearitás*, mint első tulajdonság egy olyan jelenséget jelöl, ahol a rendszer működése során apró változtatások következményei nagyban eltérnek egymástól az idő során. A rendszer alkotóelemei, apró egységei összetetten befolyásolják a rendszer egészét.⁴⁶ Erre jó példa, ha egyetlen személy észreveszi a szökőár előjeleit (apró alkotóelem), amelynek köszönhetően egy egész partszakaszt lehet idejében figyelmeztetni és kiüríteni, és esetlegesen több ezer emberéletet megmenteni (következmény). Erre az esetre példa az indiai-óceáni cunami esete Sri Lankán, ahol egy tízéves brit kislány a földrajzórán tanultak miatt percekkel korábban felismerte a csapás közeledtét. A nonlinearitás bizonyos szintig mindig jelen van katasztrófaeseményeknél, mivel mind a természeti tényezők, mind a résztvevők – érintettek, áldozatok – kiszámíthatatlanul működnek ebben a komplex rendszerben.

A *diverzitás*, mint a sokszínűség jelentése, hogy hasonló tulajdonságokkal rendelkező egyének vagy egységek ugyanarra a hatásra különböző módon reagálnak, ezzel új folyamatokat indítanak el.⁴⁷ A katasztrófadiplomáciában ez a tulajdonképpeni szereplőket jelöli, vagyis a diplomátákat, politikusokat, nemzetközi szervezeteket, civil szervezeteket, a médiát, magánszektor és egyéb szereplőket.⁴⁸ A diverzitás szintén minden katasztrófaeseménynél jelen van, ugyanis ugyanaz az esemény teljesen különböző módon és mértékben érinti az egyéneket, közösségeket, társadalmi élettereket és a gazdasági berendezkedést. Ez a feltételezés fokozottan igaz sokszereplős eseményeknél, például a tíz tagállammal bíró Délkelet-ázsiai Nemzetek Szövetsége (ASEAN) tagjait szükségszerűen teljesen eltérően érinti ugyanaz a katasztrófaesemény, illetve az államok feltételezhetően teljesen eltérően reagálnak rá.

A *flow* a harmadik tulajdonság, amely szerint az akciók, anyagok, eszmék és emberek azonos közegben való áramlása katalizátorként működik a független egyének között.⁴⁹ Anyagáramlás akkor történik, amikor segélyszállítmány érkezik a katasztrófasújtott területre és információáramlás a közösségi médiában, e-mailben, telefonon vagy hagyományos postán küldött dokumentumokban lelhető fel.⁵⁰ A fentiekből sejthető, hogy az összes katasztrófaeseménynél fellelhető ez a fajta áramlás, pusztán annak mértékében figyelhető meg különbség.

Az *aggregáció*, azaz felhalmozódás az egyének azon képességét mutatja, amikor a közös cél érdekében visszatérő mintázatok szerint lépnek egymással kapcsolatba.⁵¹ Jó példák erre a különböző katasztrófavédelmi keretrendszerek, vagyis amikor egy-egy szervezet (pl.: ENSZ) egy megadott protokoll szerint koordinálja a segélyezést, és a különböző államok ezt a

⁴⁶ Uo. 282.

⁴⁷ Uo.

⁴⁸ Kelman 2012, 78.

⁴⁹ Comfort 2000, 282.

⁵⁰ Kelman 2012, 79.

⁵¹ Comfort 2000, 281.

csatornát felhasználva vesznek részt a katasztrófadiplomáciában. Az aggregáció tehát a nemzetközi katasztrófavédelem platformját jelenti.

A CAS keretrendszerben nevesített mechanizmusok:

A *társítás* mint mechanizmus a segítséget igénylő és biztosító egységek összekötését jelenti.⁵² Ez elhárításnál a műszaki mentést végző csapatok összekapcsolása a kárhelyszínnel, ahol a szakértelmüket használva részt tudnak venni a műveletben. Nemzetközi kapcsolatokban a hasonló érdekeket kereső államok összekötését is jelenti a *társítás*.⁵³

A *belső modell* a közös előfeltételekre utal, amely a rendszer alrendszerei vagy alkotórészei közötti interakciót befolyásolja.⁵⁴ Ez a katasztrófadiplomáciában két olyan kormányra vonatkozatható, amelyek ideológiája, külpolitikai elképzelése vagy a harmadik fél iránti magatartása hasonló.⁵⁵

Az utolsó mechanizmus az *alkotóelemek*. Ezek a rendszer azon egységei, amelyek használatával létrehozzák a visszatérő interakciók komplex rendszerét, mint pl.: a kommunikációs lépéseket.⁵⁶ Katasztrófadiplomáciában ezek az alkotóelemek lehetnek a katasztrófavédelemben használt egységek (pl.: meteorológiai állomások), illetve a diplomáciában használt platformok (pl.: hivatalos fórumok, bármi, ami információt küld, továbbít vagy fogad). Az alkotóelemek mechanizmusa nem pusztán a konkrét egységeket, hanem azok mozgósítását jelenti. Mivel ilyen, a katasztrófavédelmet és diplomáciát elősegítő közegek mindig az államok rendelkezésére állnak, a mechanizmus azok aktivizálásában vagy annak hiányában figyelhető meg.⁵⁷

Természetesen a CAS-módszer alkalmazásának is számos korlátja van, amely a kutatási eredmény izolálását, az ok-okozati összefüggések megállapítását nehezíti meg. Az egyéni érdekek, a politikusok és végrehajtók egyéni szándéka és érdekei nagyban befolyásolja a katasztrófadiplomáciát, és ez gyakorlatilag egy kimutathatatlan és elemezhetetlen jelenség. Viszont a módszer legnagyobb problémáját maguk az elemzési szempontok jelentik: a négy tulajdonság és a három mechanizmus. Ezek fizikai rendszerben vagy kimutathatók, vagy nem, viszont nemzetközi kapcsolatokban állandóan jelen vannak, csak a mennyiségük és a minőségük változik.⁵⁸ A leírt esetekben így mindig megfigyelhető valamilyen szintű jelenlét, és annak egyéb tényezői határozzák meg a kutatási eredményt.

Következtetések – hogyan építsünk fel egy katasztrófadiplomáciai esettanulmányt?

Jelen tanulmánnyal a katasztrófadiplomácia fejlődéséhez kívántam hozzájárulni. Feltártam a tudományterület elméleti hátterét, ismertettem annak tudományrendszertani besorolását,

⁵² Uo., 282.

⁵³ Kelman 2012, 79.

⁵⁴ Comfort 2000, 283.

⁵⁵ Kelman 2012, 79.

⁵⁶ Comfort 2000, 283.

⁵⁷ Mavrogenis, Kelman 2013.

⁵⁸ Kelman 2012, 79–82.

illetve a legfontosabb műveket is. Felrajzoltam az elemzés során használható lehetséges módszertani keretrendszereket, azok szempontrendszerét és az egyes vizsgálati elemeket. Hosszabban részleteztem az esettanulmányok jellemzőit, illetve az esettanulmányokkal együtt alkalmazandó formális módszert, a CAS-módszert. A fentiek alapján ajánlásként összeállítottam egy adott katasztrófaesemény katasztrófadiplomáciai vizsgálatára alkalmas elemzési szempontrendszer (2. ábra).

Esemény körülményei	Katasztrófakezelés	Katasztrófadiplomácia
<ul style="list-style-type: none"> •aktuális természeti környezet •történések •csapások •veszteségek •kialakult helyzet 	<ul style="list-style-type: none"> •állami szintű reagálás •regionális együttműködés a tagállamok és az aktorok között 	<ul style="list-style-type: none"> •diplomáciai kontextus •biztonságpolitikai következmények •CAS-módszer szerinti négy tulajdonság és három mechanizmus

2. ábra

Katasztrófadiplomáciai esettanulmányok lehetséges felépítése

(Készítette a szerző)

Elsőként az esemény körülményei szerepelnek, az adott természeti és társadalmi környezet, ahol a katasztrófa bekövetkezett. Ezen belül az adott eseményelemek, a történések, a társadalomra mért csapások következnek. Az elszenvedett veszteségeket egy adatbázisból vagy helyszíni jelentésekből összegyűjtve reprezentálni lehet a katasztrófa súlyosságát, az áldozatok számát, az érintetteket és az okozott gazdasági kárt. Végül a katasztrófa után kialakult helyzet ismertetése következik.

A katasztrófakezelés alatt a katasztrófa megelőzésére, a beavatkozásra és a helyreállításra tett kísérleteket kell összegezni. Az államok, illetve az együttműködésben részt vevő aktorok lépései kerülnek itt összegzésre. Ezek leírása során az alábbi forrásokra érdemes támaszkodni: dokumentum (jogi egyezmények, jogszabályok, jelentések, egyéb publikációk), archivált adat (kutatási eredmények, szervezeti feljegyzések, térképek, táblázatok, felmérések eredményei stb.), interjú (az együttműködés valamelyik szintjén dolgozó szakemberrel), közvetlen megfigyelés, résztvevő-megfigyelés. Utóbbi kettő esetében kizárólag személyes terepgyakorlat vagy kutatóút keretében van lehetőség.

A katasztrófadiplomáciai elemzés gerincét a fentebb ismertetett CAS-módszertan négy tulajdonsága és három mechanizmusa alkotja. Itt lehetőség szerint a diplomáciai kontextus feltárásával a katasztrófakezelés alatt ismertetett aktorok lépései következnek a CAS-változók szerinti felbontásban. A jelen tanulmányban bemutatott elemzési szempontrendszer egy ajánlás a katasztrófadiplomáciai kutatások módszertani keretrendszeréhez. A megadott elemek természetesen fejleszthetők és bővíthetők a tudományág változásának tükrében.

FELHASZNÁLT IRODALOM

- Adhikari, J. 2017. Devastating Himalayan floods are made worse by an international blame game. *The Conversation*. [Online]. Elérhető: <http://theconversation.com/devastating-himalayan-floods-are-made-worse-by-an-international-blame-game-83103>
- Ambrusz, J., Endrődi I. és Pellérdi, R. 2016. A katasztrófák következményei felszámolásának vezetés-irányítási rendszere. *Hadmérnök* 11 (1): 64–78.
- Bennett, A. 2004. Case Study Methods: Design, Use és Comparative Advantages. in Sprinz, D. F., Wolinsky-Nahmias, Y. (Eds.) *Models, numbers and cases: Methods for studying international relations*. Michigan: University of Michigan Press: 19–55.
- Bhavnani, R. 2006. *Natural Disaster Conflicts*. Cambridge: Harvard University. [Online]. Elérhető: <http://www.disasterdiplomacy.org/bhavnanisummary.pdf>
- Bognár B. et al. (Eds.) 2013. *Iparbiztonságtan I: Kézikönyv az iparbiztonsági üzemeltetői és hatósági feladatok ellátásához*. Budapest: Nemzeti Közszerológati és Tankönyv Kiadó Zrt.
- Brancati, D. 2007. Political Aftershocks: The Impact of Earthquakes on Intrastate Conflict. *J. Confl. Resolut.* 51 (5): 715–743. doi: 10.1177/0022002707305234.
- Buhaug, H. 2010. Climate not to blame for African civil wars. *Proc. Natl. Acad. Sci.* 107 (38): 16477–16482. doi: 10.1073/pnas.1005739107.
- Clifford, R. A. 1956. *The Rio Grande Flood; a Comparative Study of Border Communities in Disaster*. Washington, D.C: National Academy of Sciences.
- Comfort, L. K. 2000. Disaster: Agent of diplomacy or change in international affairs? *Camb. Rev. Int. Aff.* 14 (1): 277–294. doi: 10.1080/09557570008400342.
- Coppola, D. P. 2015. *Introduction to international disaster management*. Amsterdam: Elsevier/Butterworth-Hein.
- de Boer, J. Z., Sanders, D. T. 2005. *Earthquakes in human history: the far-reaching effects of seismic disruptions*. Princeton: Princeton University Press.
- Dobor, J. 2017. The importance of the teaching of case studies of industrial accidents in the disaster management education. *Ecoterra* 14 (1): 26–32.
- Feria-Miranda, M. 1994. Role of NGOs, People's Organizations and Volunteer Groups in Disaster Management. in Natural Disaster Mitigation in the Philippines. *Proceedings of National Conference on Natural Disaster Mitigation 19–21 October 1994*. Quezon: Philippine Institute of Volcanology and Seismology: 247–252.
- Field, J., Kelman, I. 2018. The impact on disaster governance of the intersection of environmental hazards, border conflict and disaster responses in Ladakh, India. *Int. J. Disaster Risk Reduct.* 31: 650–658. doi: 10.1016/j.ijdr.2018.07.001.
- Gaillard, J.-C., Clavé, E. és Kelman, I. 2008. Wave of peace? Tsunami disaster diplomacy in Aceh, Indonesia. *Geoforum* 39 (1): 511–526. doi: 10.1016/j.geoforum.2007.10.010.

- Ganapati, N. E., Kelman, I. és Koukis, T. 2010. Analysing Greek-Turkish disaster-related cooperation: A disaster diplomacy perspective. *Coop. Confl.* 45 (2): 162–185. doi: 10.1177/0010836709347216.
- Glantz, M. H. (Ed.) 1976. *The Politics of natural disaster: the case of the Sahel drought*. New York: Praeger.
- Glantz, M. H. 1977. Nine fallacies of natural disaster: The Case of the Sahel. *Clim. Change* 1: 69–84.
- Glantz, M. H. 2000. Climate-related disaster diplomacy: US-Cuban case study. *Camb. Rev. Int. Aff.* 14 (1): 233–253. doi: 10.1080/09557570008400340.
- Hannigan, J. A. 2012. *Disasters without borders: the international politics of natural disasters*. Cambridge: Polity Press.
- Haug, G. H. 2003. Climate and the Collapse of Maya Civilization. *Science* 299 (5613): 1731–1735. doi: 10.1126/science.1080444.
- Holland, J. H. 1995. *Hidden order: how adaptation builds complexity*. Reading: Addison-Wesley.
- Kátai-Urbán L., Teknős L. 2014. A katasztrófavédelem fenntarthatósági aspektusai. in Knoll I., Lakatos P. (Eds.) *Közszolgálat és fenntarthatóság*. Budapest: Nemzeti Közszolgálati Egyetem: 141–158.
- Kelman, I. 2007. Hurricane Katrina disaster diplomacy. *Disasters* 31 (3): 288–309. doi: 10.1111/j.1467-7717.2007.01010.x.
- Kelman, I. 2007. Weather-Related Disaster Diplomacy. *Weather Soc. Watch* 1 (3): 4–9.
- Kelman, I. 2012. *Disaster diplomacy*. New York: Routledge.
- Kelman, I. 2018. Connecting theories of cascading disasters and disaster diplomacy. *Int. J. Disaster Risk Reduct.* 30: 172–179. doi: 10.1016/j.ijdr.2018.01.024.
- Keys, D. 2002. *Katasztrófa*. Budapest: Vince.
- Klitzsch, N. 2014. Disaster politics or disaster of politics? Post-tsunami conflict transformation in Sri Lanka and Aceh, Indonesia. *Coop. Confl* 49 (4): 554–572. doi: 10.1177/0010836714545692.
- Kuti R. 2015. Vegyimentesítési feladatokra történő kiképzés. *Védelem* 22 (6): 33–35.
- Lewis, J. 1999. *Development in Disaster-Prone Places: Studies of vulnerability*. Warwickshire: Practical Action Publishing. doi: 10.3362/9781780442013.
- Marshall, C., Miles, M. B. 2014. *Designing qualitative research*. California: Sage Publications.
- Mavrogenis, S., Kelman, I. 2013. Perceptions of Greece-Turkey Disaster Diplomacy: Europeanization and the Underdog Culture. *Balkanistica* 26: 73–104.

- Nel, P., Righarts, M. 2008. Natural Disasters and the Risk of Violent Civil Conflict. *Int. Stud. Q.* 52 (1): 159–185. doi: 10.1111/j.1468-2478.2007.00495.x.
- Nelson, T. 2010. When disaster strikes: on the relationship between natural disaster and interstate conflict. *Glob. Change Peace Secur.* 22 (2): 155–174. doi: 10.1080/14781151003770788.
- Olson, R. S. 2000. Toward a Politics of Disaster: Losses, Values, Agendas és Blame. *Int. J. Mass Emergencies Disasters* 18 (2): 265–287.
- Olson, R. S., Drury, A. C. 1997. Un-Therapeutic Communities: A CrossNational Analysis of Post-Disaster Political Unrest. *Int. J. Mass Emergencies Disasters* 15: 221–238.
- Olson, R. S., Gawronski, V. T. 2010. From Disaster Event to Political Crisis: A “5C+A” Framework for Analysis. *Int. Stud. Perspect.* 11 (3): 205–221. doi: 10.1111/j.1528-3585.2010.00404.x.
- Orillos, Ma. F., Gaillard, J.-C. és Kelman, I. 2009. US-Philippines Military Relations After the Mt Pinatubo Eruption in 1991: A Disaster Diplomacy Perspective. *Eur. J. East Asian Stud.* 8 (2): 301–330. doi: 10.1163/156805809X12553326569515.
- Papp, B. 2019. Disaster risk data and its terminological difficulties—A statistical review. *Delta* 13 (1): 5–21.
- Papp B. 2020. Katasztrófadiplomácia - Egy fiatal tudományág tudománymetriai elemzése. *Külügyi Szemle* 19 (1): 34–50.
- Papp, B., Pal, I. 2021. In Pursuit of a Taxonomical Definition of Disaster Diplomacy – An Empirical Scientometric Analysis. in Djalante, R., Pal, I. és Shaw, R. (Eds.) *Disaster Resilience and Sustainability*. Amsterdam: Elsevier: 685–703.
- Petz, D. 2014. *Strengthening Regional and National Capacity for Disaster Risk Management: The Case of ASEAN*. Brookings LSE, Washington.
- Quarantelli, E. L., Dynes, R. R. Community conflict: Its absence and its presence in natural disasters. *Mass Emergencies* 1 (1): 139–156.
- Restás, Á., Pántya P. és Horváth L. 2015. Disaster management from the viewpoint of fire protection in Hungary: From the effectiveness of fire prevention to the safety of firefighters: Complexity of the firefighters’ work in crisis situations. *Adv. Environ. Sci. Int. J. Bioflux Soc.* 7 (2): 272–276.
- Rum, M. 2016. The Case of Regional Disaster Management Cooperation in ASEAN: A Constructivist Approach to Understanding How International Norms Travel. *Southeast Asian Stud.* 5 (3): 491–514.
- Teknős L., Csepregi P. és Endrődi I. 2014. Felsőoktatási intézmények önkéntes mentőszervezeteinek jelentősége, helye, szerepe a katasztrófavédelem rendszerében. *Hadtudomány* 24 (1): 155–168.

UNOCHA 2007. *Guidelines on The Use of Foreign Military and Civil Defence Assets In Disaster Relief*. New York: Office for the Coordination of Humanitarian Affairs.

[Online]. Elérhető:

<https://www.unocha.org/sites/unocha/files/OSLO%20Guidelines%20Rev%201.1%20-%20Nov%2007.pdf>

Werker, E. 2010. *Disaster Politics: International Politics and Relief Efforts*. [Online] Elérhető:

https://www.hbs.edu/ris/Publication%20Files/Disaster%20Relief_a04dd3a9-3404-4a80-9f00-2374866e350a.pdf

Whittaker, C. et al., A disaster diplomacy perspective of acute public health events. *Disasters* 42 (2): S173–S195. doi: 10.1111/disa.12306.